

мр Свјетлана ИВАНОВИЋ
виши асистент Правног факултета Универзитета у
Источном Сарајеву

ПРОШИРЕНО КОЛЕКТИВНО ОСТВАРИВАЊЕ АУТОРСКОГ ПРАВА

Резиме

Аутори моју своја овлашћења из субјективне ауторској права остваривају индивидуално или колективно, преко организација за колективно остваривање ауторској права. Колективно остваривање права је данас, захваљујући развоју технологија масовне комуникације, у неким ситуацијама једини моћни, али и обавезни начин остваривања појединих овлашћења. Ако није предвиђено обавезно колективно остваривање права, онда аутори закључују уговор са организацијом којим јој уступају поједина овлашћења. Аутори који остају изван система колективне остваривања права називају се ауторсајдери. У циљу обезбјеђења правне сигурности корисника који не знају који аутори нису закључили уговор са организацијом, уводи се законска претпоставка да је организација, у оквиру своје специјализације, овлашћена да дјелује за рачун свих аутора. На овај начин се систем колективне остваривања права проширује и на оне ауторе који нису закључили уговор са организацијом, под условом да они нису обавијестили организацију да ће своја права индивидуално остваривају.

Кључне речи: индивидуално остваривање ауторској права, колективно остваривање ауторској права, ауторсајдери, проширена колективна лиценца.

I Увод

Субјективно ауторско право је право којим се штите лични и имовински интереси аутора у вези са његовим дјелом. Садржину субјективног ауторског права чине личноправна и имовинскоправна овлашћења. На основу имовинскоправне компоненте ауторског права, аутор је овлашћен да економски искоришћава своје дјело, било да то чини сам или да другоме дозвољава коришћење дјела. По правилу, аутор није истовремено и корисник свог дјела. Да би аутор могао економски да искоришћава дјело и на тај начин добије одговарајућу накнаду као награду за своје стваралаштво, потребно је да поједина овлашћења уговором уступи корисницима дјела. Аутори и други носиоци права закључују ауторске уговоре са корисницима, којима их овлашћују на поједине облике искоришћавања дјела и за то добијају одговарајућу накнаду. У том случају постоји појединачно, односно, индивидуално остваривање ауторског права. Основна предност оваквог начина остваривања права је у томе што аутор има контролу над коришћењем дјела, с обзиром да одлучује да ли ће уопште закључити ауторски уговор, као и коме ће и под којим условима уступити поједина овлашћења. Могло би се рећи да овдје до изражаја долази слобода избора аутора, односно начело аутономије воље, истина, кориговано фактичким околностима које су резултат постојања такозваног културног тржишта.¹ Међутим, индивидуално остваривање ауторског права није увијек једноставно, па чак понекад није уопште ни могуће.

Могућност да се аутор сам стара о остваривању својих права зависи од врсте дјела, броја потенцијалних корисника, учесталости коришћења тог дјела, као и начина на који се дјело користи. Најбољи примјер за то су музичка дјела, која се свакодневно и истовремено користе на различите начине од стране множине корисника. На примјер, музичка дјела се емитују путем радио и ТВ станица, изводе се или се користе забиљежена на носачу звука у ресторанима, дискотекама, чекаоницама и другим јавним мјестима. Захваљујући развоју савремених технологија масовне комуникације, прије свега Интернета, милиони слушалаца могу истовремено путем својих рачунара уживати у омиљеној музици. Јасно је да аутор не може имати ни приближну евиденцију о томе ко, када и на који начин користи његово дјело, те стога не може појединачно са сваким корисником закључивати уговор о уступању овлашћења на поједине облике искоришћавања дјела. Управо због немогућности да остваре контролу над коришћењем дјела, аутори се удружују и тако

1 Прије свега, мисли се на фактичку неједнакост аутора и корисника због повољније преговарачке позиције корисника.

настају прве организације за колективно остваривање ауторског права, чиме се уједно успоставља систем колективног остваривања ауторског права.²

II Појам колективног остваривања ауторског права

Колективно остваривање ауторског права, према законској дефиницији, представља остваривање ауторског права за више ауторских дјела већег броја аутора заједно, посредством правних лица специјализованих само за ту дјелатност, која испуњавају услове према одредбама закона и која имају дозволу надлежног органа за обављање те дјелатности.³ Дакле, аутори који не могу да остварују своја права индивидуално, удружују се и оснивају организацију као правно лице специјализовано искључиво за послове колективног остваривања права. Дјелатност организације мора да буде прецизно одређена у погледу врсте носилаца права, врсте предмета заштите и врсте имовинско-правних овлашћења која остварује. Послове колективног остваривања права у оквиру специјализације, односно за исту врсту овлашћења на истој врсти дјела, тј. предмета заштите, може обављати само једна организација на територији цијеле државе.⁴ С обзиром да је смисао оснивања организације олакшање положаја аутора и других носилаца права, као и положаја корисника, постојање више организација исте специјализације би обесмислило сам систем и сврху постојања колективног остваривања права.

Аутори уговором уступају организацији овлашћења на поједине облике искоришћавања дјела, како би организација та овлашћења уступала даље заинтересованим корисницима. Организација постаје носилац уступљених имовинскоправних овлашћења у оквиру своје специјализације. Сви предмети заштите који припадају свим носиоцима права који своја овлашћења остварују преко организације, чине репертоар организације. Корисници који желе легално да користе ауторска

2 Прва организација за колективно остваривање ауторских права на музичким дјелима основана је 1851. године у Француској под називом SACEM (*Societe des Auteurs, Compositeurs et Editeurs de Musique*), тј. Друштво аутора, композитора и издавача музике. Видјети: Слободан Марковић, „Организације за колективно остваривање ауторског и суседних права“, *Правни животи*, бр. 11/1995, стр. 720.

3 Закон о колективном остваривању ауторског и сродних права (*Службени гласник БиХ*, бр. 63/2010; даље у фуснотама: ЗКОАСП), чл. 2 ст. 1.

4 Организације за колективно остваривање ауторског права имају *de facto* или *de iure* монополски положај. Конкретно, у Босни и Херцеговини и Србији, монополски положај организација за колективно остваривање ауторског права је прописан законом.

дјела закључују са организацијом уговор којим стичу право коришћења свих дјела са репертоара организације. Они за коришћење дјела плаћају накнаду коју организација расподељује носиоцима ауторског права на основу унапријед утврђених правила. Дакле, улога организације састоји се у посредовању између аутора и других носилаца права, са једне стране, и множине корисника ауторских дјела, са друге стране. Посредством организације носиоци права колективно ступају у правну везу са корисницима, ради уређења односа поводом коришћења ауторских дјела.⁵

Систем колективног остваривања ауторског права пружа предности како ауторима, тако и корисницима ауторских дјела. Као прво, ауторима се омогућава остваривање права која би тешко могли вршити појединачно. Умјесто аутора организација ступа у контакт са потенцијалним корисницима, преговара са њима о условима коришћења, закључује уговоре, наплаћује накнаду и води рачуна о извршавању закључених уговора. Са друге стране, корисници не морају преговарати и закључивати уговоре појединачно са сваким аутором чија дјела желе да користе. Умјесто тога, закључивањем уговора са организацијом, корисник добија дозволу, односно, стиче право на коришћење свих дјела са репертоара организације. Један од услова који се цијени приликом добијања дозволе за рад, тиче се броја аутора који су овластили организацију за остваривање њихових права као и укупног број њихових дјела која ће чинити репертоар организације. Будући да организација у оквиру специјализације има законом гарантовани монополски положај, у интересу корисника је да што већи број аутора овласти организацију на остваривање њихових права, односно, да репертоар организације чини што већи број дјела. Закључивање једног уговора са организацијом, умјесто са сваким аутором појединачно, знатно смањује трошкове корисника. Са становишта корисника, на основу уговора који се закључује са организацијом, стиче се тзв. генерална лиценца.⁶

Корисник који закључи уговор и стекне генералну лиценцу стиче право коришћења свих дјела са репертоара организације. Пошто би организација требало да остварује права за већину аутора и дјела у оквиру своје специјализације, онда би стицањем овлашћења посредством генералне лиценце, корисници могли легално да користе скоро сва дјела. Организација има монополски положај, који не смије злоупотријебити па је дужна са свима, под једнаким условима, закључити уговор. Корисник нема могућност избора организације са којом ће закључити уго-

5 Слободан Марковић, *Ауторско право и сродна права*, Службени гласник, Београд, 1999., стр. 342.

6 Ruth Towse, Christian Handke, *Regulating Copyright Collecting Societies: Current Policy in Europe*, Society for Economic Research on Copyright Issues (SERCI), Annual Congress, 2007, стр. 7 и 8.

вор, тако да се од организације са разлогом очекује да обезбједи право коришћења свих дјела. Међутим, увијек постоје аутори који остају изван система колективног остваривања права. У ауторском праву, аутори који своја права остварују индивидуално називају се аутсајдери. Ови аутори су изузети из система генералне лиценце, што значи да корисник ипак не може бити сигуран да стиче право на коришћење свих дјела. Проблем је у томе што корисник не може тачно да зна која дјела су на репертоару организације, тако да ако користи дјела аутсајдера, а при томе није са њим закључио уговор и прибавио његову сагласност, он чини повреду његових права.

Постојање аутсајдера у извијесној мјери нарушава концепт колективног остваривања ауторског права. У том смислу, питање правног положаја аутсајдера и рјешавање овог проблема је веома значајно, како за кориснике, тако и за саме ауторе. У упоредном праву постоје два начина рјешавања наведених проблема. Први начин рјешавања положаја аутсајдера је тзв. систем заснован на гаранцији. Према овом систему постоји законом прописана правна претпоставка да је организација овлашћена за остваривање права на дјелима у оквиру специјализације организације, која не припадају њеном репертоару. Уз то, организација гарантује да носиоци права неће тражити ништа од корисника због коришћења њихових дјела, а ако буду тражили било какву накнаду, организација се обавезује да ће умјесто корисника платити накнаду аутсајдерима. Дакле, организација гарантује кориснику да ће умјесто њега платити накнаду аутору за коришћење дјела, односно одштету због коришћења дјела без прибављене дозволе.⁷ Други систем је систем тзв. проширеног колективног остваривања права или проширене колективне лиценце.⁸ У овом систему, који је прихваћен и у нашем праву, полази се од законом предвиђене правне претпоставке да је организација, у оквиру врсте права и врсте дјела за које је специјализована, овлашћена да дјелује за рачун свих аутора.⁹ Дакле, аутсајдери имају исти правни положај као и комитенти организације. Са становишта корисника, генерална лиценца коју добија од организације је проширена и на оне ауторе који са организацијом нису закључили уговор, односно, на њихова дјела. Аутор који жели да своја права остварује индивидуално, да би био изузет из система проширеног колективног остваривања права,

7 Daniel J. Gervais, „Collective Management of Copyright and Neighbouring Rights in Canada: An International Perspective“, *Canadian Journal of Law and Technology*, Vol. 1, No. 2, July 2002, стр. 29.

8 Систем проширене колективне лиценце је настао седамдесетих година двадесетог вијека у скандинавским земљама, у којима је и данас нарочито развијен. У питању су Норвешка, Шведска, Финска, Исланд и Данска.

9 ЗКОАСП, чл. 18 ст. 1.

мора обавијестити о томе организацију, а организација је дужна да о томе обавијести кориснике.

Да бисмо разумјели суштину проширене колективне лиценце, потребно је најприје навести која овлашћења се остварују посредством организације. Такође, значајно је и на који начин, односно, по ком основу организација може бити овлашћена да обавља своју дјелатност.

III Правни основ колективног остваривања права

С обзиром да организација мора бити специјализована за остваривање одређене врсте имовинскоправних овлашћења, поставља се питање која овлашћења и на који начин се могу остваривати посредством организације. Наиме, имовинскоправну компоненту субјективног ауторског права чине овлашћења искључиве (апсолутне) и неискључиве (релативне) природе. Садржину искључивих овлашћења, која имају дејство *erga omnes*, чине право аутора да дозволи или забрани поједине облике коришћења дјела и право на накнаду за сваки облик искоришћавања дјела. Неискључива или тзв. друга права имовинске природе своде се на право аутора да у законом предвиђеним случајевима од одређених лица тражи накнаду за поједине облике искоришћавања дјела.¹⁰ С обзиром да се тзв. друга права углавном тичу односа аутора и власника примјерка дјела, у теорији и законодавству се ова права називају и права аутора према власнику примјерка дјела.¹¹ Дакле, у овим случајевима, аутор нема контролу над коришћењем дјела, односно, има само право на накнаду без права да другоме дозволи или забрани коришћење дјела на одређени начин.

Поред искључивих и неискључивих овлашћења која чине садржину субјективног ауторског права, аутори имају право на накнаду

10 Према одредбама новог Закона о ауторском и сродним правима у Босни и Херцеговини, друга или остала права аутора имовинског карактера су право аутора на накнаду за давање на послугу, право слијеђења и право на накнаду за приватну и другу сопствену употребу. Закон о ауторском и сродним правима (*Службени гласник БиХ*, бр 63/10; даље у фуснотама: ЗАСП), чл. 34–38.

11 То је случај у Закону о ауторском и сродним правима Србије (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009). Могло би се поставити питање да ли назив у потпуности одговара природи ових права, бар када су у питању права имовинске природе. Наиме, обвезник плаћања накнаде, у већини случајева, јесте власник примјерка дјела. Међутим, у случају права аутора на посебну накнаду, која се плаћа за дјела за која се с обзиром на њихову природу може очекивати да ће бити умножавана за личне некомерцијалне потребе, лица која су дужна да плаћају накнаду су произвођачи и увозници уређаја за тонско и визуелно снимање, уређаја за фотокопирање и празних носача звука, слике и текста. Износ накнаде коју плаћају ова лица се условно речено „уграђује“ у продајну цијену наведених уређаја, тако да индиректно погађа и купце ових уређаја, односно, власнике умножених примјерака дјела.

од коришћења ауторских дјела по основу законске лиценце, као облика ограничења субјективног ауторског права. Законска лиценца, као облик ограничења ауторског права, представља дозволу коју даје законодавац за одређене облике коришћења дјела у општем интересу, уз обавезу корисника да плаћа накнаду.¹² Дакле, искључива овлашћења аутора су ограничена у погледу давања дозволе, али аутор има право на накнаду за коришћење дјела на наведени начин.¹³

Посредством организације за колективно остваривање ауторског права могу се остваривати искључива имовинскоправна овлашћења, неискључива овлашћења и право на накнаду по основу законске лиценце. У зависности од врсте овлашћења одређује се правни основ остваривања права, као и ближа садржина уговора које закључује организација са ауторима и корисницима.

Према општим правилима и дефиницији колективног остваривања ауторског права, колективна организација остварује ауторска права на основу уговора са аутором. Аутори овлашћују организацију да у своје име а за њихов рачун остварује права, односно, уступи права корисницима и прикупи накнаду за коришћење дјела. Да би организација могла извршити своје обавезе, аутори је морају путем уговора овластити да то учини. Садржина уговора зависи од врсте овлашћења које организација остварује. Ако су предмет уговора искључива имовинскоправна овлашћења, онда уговор садржи одредбу о искључивом уступању тих овлашћења колективној организацији, са налогом да иста уступа корисницима на неискључив начин. Организација постаје једини носилац тих

12 У праву Босне и Херцеговине, законска лиценца је предвиђена за репродуковање, тј. умножавање и јавно саопштавање дјела у наставним материјалима, периодичној штампи и прегледима такве штампе (тзв. клипинг). ЗАСП, чл. 41.

13 С обзиром да се законска лиценца и поједина релативна овлашћења своде на право на накнаду, може се поставити питање да ли између њих уопште постоји разлика. Са становишта корисника, односно, обвезника плаћања накнаде, разлике нема. Најбољи примјер за то је право аутора на посебну накнаду за приватну и другу сопствену употребу. Ово релативно овлашћење представља новину у ауторском праву Босне и Херцеговине. Настало је из потребе да се заштите интереси аутора, угрожени слободним умножавањем дјела за личне потребе, као традиционалног облика ограничења ауторског права. Развојем савремених дигиталних технологија умножавања, постало је врло једноставно на законит начин, али ипак на штету аутора, доћи до примјерка дјела. Да би се отклониле негативне посљедице наведеног облика ограничења искључивог овлашћења аутора на репродуковање дјела, уведено је право на накнаду за приватну употребу. Практични учинак је да се за репродуковање дјела за приватну употребу, као облика слободне употребе дјела, ипак индиректно плаћа накнада. Дакле, искључиво овлашћење аутора је ограничено и сведено на накнаду као релативно овлашћење, а дозвола за коришћење је дата законом. Иако је у питању неискључиво овлашћење аутора, има исти учинак као и законска лиценца. Видјети: С. Марковић, *Ауторско право и сродна права*, стр. 169 и 219.

овлашћења и она се могу остваривати једино посредством организације. Када организација закључује уговоре са корисницима о уступању наведених овлашћења, то уступање увијек мора бити на неискључив начин, јер увијек постоји више корисника заинтересованих за једно дјело. Уколико се организацији уступају релативна овлашћења, која су, заправо, права на накнаду, у том случају аутори дају налог организацији да за њихов рачун прикупи поменути накнаду.

Колективна организација, по правилу, обавља своју дјелатност на основу уговора са аутором, што значи на основу воље аутора.¹⁴ Међутим, независно од воље аутора, у извијесним случајевима законом је прописано обавезно колективно остваривање права. У овим случајевима аутор нема могућност избора начина остваривања својих права. Основни разлог прописивања обавезе колективног остваривања права је немогућност остваривања права индивидуалним путем. Остваривање ауторског права на колективан начин је обавезно у случају права слијеђења, убирања накнаде за приватну и другу сопствену употребу дјела, кабловског реемитовања ауторских дјела, осим ако се ради о сопственим емисијама радио-дифузних организација, и права репродуковања актуелних новинских и сличних чланака о текућим питањима у прегледима такве штампе (клипинг).¹⁵

Интересантно је да је у Нацрту Закона о колективном остваривању ауторског и сродних права било предвиђено обавезно колективно остваривање тзв. малих права, односно саопштавања јавности не-сценских музичких дјела и писаних дјела са подручја књижевности. У питању су масовни облици коришћења дјела, због којих је првобитно и настао систем колективног остваривања права и ова права, или тачније, овлашћења, се у пракси најчешће остварују на колективан начин. Међутим, прописивање обавезног колективног остваривања ових права би било у супротности са међународним нормама ауторског права. Наиме, наметање начина остваривања права увођењем обавезног колективног остваривања права, ма колико било заступљено у упоредном праву, неминовно значи најприје ограничење слободе избора аутора, али и ограничење субјективног ауторског права. С обзиром да није потребно закључивати уговор са организацијом, јер организација остварује права на основу закона, јасно је да аутор нема могућност да одлучује ко ће и под којим условима користити његово дјело. Аутор не

14 Полазећи од разлога и потребе увођења колективног остваривања ауторског права, може се дискутовати о томе да ли је у питању слободна воља аутора. Ако аутор може да бира између могућности да своја права остварује тешко или их уопште не може остваривати, или да их остварује колективним путем, онда је његов избор нужност.

15 ЗКОАСП, чл. 4 ст. 2.

може другоме да дозволи или забрани коришћење дјела, па се искључива имовинскоправна овлашћења ограничавају у знатној мјери и своде се на право на потраживање накнаде за коришћење дјела. Тиме се ова овлашћења изједначавају са законском лиценцом и релативним правима. Прописивање обавезног начина остваривања права представља прикривено ограничавање права. Дакле, ако обавезно колективно остваривање права посматрамо као својеврстан облик ограничења искључивих права, онда је прописивање наведеног начина вршења права могуће само када је то нормама међународних конвенција допуштено.¹⁶

Поред добровољног остваривања права, заснованог на уговору, и обавезног, заснованог на закону, појављује се и трећи облик, односно, проширено колективно остваривање права. У теорији се овај облик остваривања права посматра као својеврсна комбинација уговорног и обавезног колективног остваривања права, којом се успоставља резервна законска лиценца.¹⁷ Пошто аутор не жели своја права да остварује преко организације, он не закључује уговор са организацијом, али има исти положај као аутори који су закључили уговор. Законом се уводи фикција да је уговор закључен и да је аутор комитент организације. Дакле, проширење је омогућено на основу закона, што га приближава обавезном колективном остваривању права. Када је у питању обавезно остваривање права, аутори немају избора да ли ће своја вршити индивидуално или колективно, јер су законом принуђени да то чине колективно. У систему проширеног остваривања права, незакључивањем уговора са организацијом, аутор се опредјељује за индивидуално остваривање. Међутим, он, према слову закона, ужива исти положај као остали аутори.

Проширено колективно остваривање права, као начин рјешавања проблема правног положаја аутсајдера, предвиђено је и у оквиру правног система Европске уније. Директивом о координацији одређених ауторскоправних и сродноправних прописа који се односе на сателитско емитовање и кабловску реемисију, предвиђено је да у случају колективног остваривања искључивог права на емитовање, односно, саопштавање јавности ауторског дјела преко сателита, постоји могућност

16 Mihaly Ficsor, „Extended collective licensing arrangements and their practicality for dealing with orphan works“, Dresden, 2009, доступно на адреси: http://www.cepic.org/sites/cepic/assets/Extended_Collective_Licensing_Arrangements_0.pdf, 10.1.2011, стр. 3.

17 „Једна од најинтересантнијих техника састоји се у комбиновању уговорне лиценце, која обезбјеђује легитимитет организације за колективно остваривање права, са законским проширењем репертоара дјелима аутора које организација не представља. Другим ријечима, овај систем се састоји у успостављању резервне законске лиценце, која поједностављује и убрзава процес стицања права и познат је као проширена колективна лиценца.“ Daniel J. Gervais, „Collective Management of Copyright and Neighbouring Rights in Canada: An International Perspective“, стр. 29.

проширења уговора закљученог између колективне организације и радиодифузне организације, као корисника, и на носиоце права из исте категорије, које не представља организација. Да би могло доћи до проширења, неопходно је да саопштавање дјела јавности путем сателита прати истовремено земаљско емитовање од стране истог емитера, као и да незаступљени носилац права мора имати могућност да, у сваком тренутку, искључи проширивање колективног уговора на своја дјела и да права остварује индивидуално или колективно. Дакле, државе могу предвидјети проширење колективног уговора, односно, лиценце у случају остваривања искључивог права на сателитско емитовање дјела. Изузетно, могућност проширеног колективног остваривања овлашћења на емитовање дјела путем сателита неће се примјењивати на кинематографска дјела, као и на дјела створена у процесу аналогном кинематографији.¹⁸ Проширено колективно остваривање права спомиње се још и у Директиви о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву. У уводној одредби се наводи да директива не доводи у питање поступке у државама чланицама у вези са управљањем правима, као што је проширена колективна лиценца.¹⁹

IV Услови за проширење колективног остваривања права

Проширено колективно остваривање права се назива још и проширена колективна лиценца. За корисника, који закључивањем уговора са организацијом стиче дозволу, тј. лиценцу за коришћење, дејство лиценце је проширено и на ауторе који нису комитенти организације. Смисао проширене колективне лиценце је олакшање положаја корисника, али и аутора који није комитент организације, односно, аутсајдера. Проширењем колективне лиценце се рјешава правни положај аутсајдера. Да би се ово рјешење примјенило, потребно је да буду испуњени одговарајући услови.

Као прво, систем проширене колективне лиценце почива на законном прописаној правној претпоставци да је колективна организација, у

18 Директива о координацији одређених ауторскоправних и сродноправних прописа који се односе на сателитско емитовање и кабловску реемисију, 1993 (Council Directive 93/83/EEC of 27 September 1993 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission), чл. 2 и 3.

19 Директива о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информатичком друштву, 2001 (Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society).

оквиру врсте права и врсте дјела за које је специјализована, овлашћена да дјелује за рачун свих аутора. Дакле, проширено колективно остваривање права мора бити предвиђено законом. Новим Законом о колективном остваривању ауторског и сродних права у Босни и Херцеговини уведена је претпоставка колективног остваривања права, што представља новину и помак у односу на претходни закон. Наиме, у Закону о ауторском праву и сродним правима из 2002. године, постојало је свега неколико одредаба које су се односиле на колективно остваривање права. Једном од тих одредаба било је предвиђено да права јавног извођења несценских музичких и књижевних дјела или тзв. мала права, организација може остваривати и без пуномоћи аутора. Дакле, овом одредбом је било предвиђено да основ остваривања малих права није уговор, него закон, па се ова одредба може тумачити као облик проширења.²⁰

Један од услова на којима се темељи систем проширене колективне лиценце је и репрезентативност организације. Да би лиценца коју даје организација била проширена и на оне ауторе који нису њени чланови, потребно је да заступа знатан број аутора, односно већину аутора у оквиру специјализације. Поставља се питање како одредити знатан број аутора. Не треба занемарити да је у интересу корисника да обезбједи репертоар у коме ће бити заступљени сви релевантни аутори и сва релевантна дјела. Организација представља знатан број аутора, али је он увијек мањи од идеалног, односно, свјетског репертоара коме теже корисници.²¹ Управо постојање ове разлике између постојећег и репертоара коме се тежи, отвара могућност проширења репертоара, односно примјену проширене колективне лиценце. Полазећи од монополског положаја организација у нашем праву, аутори који желе да своја права остварују колективним путем немају избора. За исту врсту права на истој врсти дјела може постојати само једна колективна организација, тако да аутори могу остваривати своја права преко те организације или самостално, тј. индивидуално. Логично је да ће дозволу за обављање дјелатности, приликом оснивања организације, добити она организација која заступа више аутора. Ако је циљ проширења омогућавање корисницима да добију тзв. генералну лиценцу, онда је предуслов за то монополски положај организације. Сматра се да једна од главних предности проширене колективне лиценце произлази из чињенице да корисници могу да добију дозволу од једног извора, тј. једне организације. Уколико

20 С обзиром на то да је било прописано да организација може, а не мора остваривати права без пуномоћи аутора, нема мјеста тумачењу да је законодавац имао на уму обавезно колективно остваривање ових права.

21 Daniel Gervais, „Application of an extended collective licensing regime in Canada: Principles and issues related to implementation“, Ottawa, 2003, доступно на адреси: http://works.bepress.com/daniel_gervais/29, 4.1.2011, стр. 34.

постоје бар двије организације, тј. ако нема монопола, онда та предност нестаје.²²

У погледу врсте овлашћења која се остварују посредством организација, систем проширења се може примјенити само на она овлашћења која се остварују на добровољној основи, тј. путем уговора. Ако се ради о обавезном колективном остваривању права, онда аутор та права не може остваривати индивидуално, па нема мјеста примјени проширеног колективног остваривања права. Наиме, једна од најзначајнијих карактеристика проширења је могућност аутора да се опредјели за индивидуално остваривање својих права. Законска претпоставка да организација дјелује за рачун свих аутора, па чак и оних који са њом нису закључили уговор, је оборива. Аутор који не жели да своја права остварује на колективан начин дужан је да о томе, у писаној форми, обавијести одговарајућу колективну организацију.²³ Дакле, аутор који одлучи да се сам стара о својим правима има обавезу да о томе обавијести организацију, како би се елиминисала било каква неизвјесност у погледу његовог правног положаја. Обавјештавањем организације о намјери индивидуалног остваривања права, аутори остају изван система колективног остваривања права. Заправо, аутори који не закључе уговор са организацијом и нису дио система, већ су на основу закона изједначени са онима који то јесу. Ако аутори не обавијесте организацију да ће своја права остваривати на индивидуалан начин, а при томе нису закључили уговор са организацијом, колективна организација је дужна да их третира равноправно са ауторима који су са њом закључили уговор.

Организација је дужна да без одгађања обавијести сваког корисника који користи дјела са њеног репертоара о изузимању аутора.²⁴ Уколико су корисници обавијештени о ауторима аутсајдерима, а желе да користе њихова дјела, имају могућност да са њима закључе уговор. У противном, ако корисници знају да дјела не припадају репертоару организације са којом су закључили уговор, а нису добили дозволу за

22 На примјер, у Шведској постоје двије организације специјализоване за остваривање права слијеђења. О примјени система проширеног колективног менаџмента у случају постојања више организација исте специјализације и могућим рјешењима за превазилежење проблема видјети: Daniel Gervais, „Application of an extended collective licensing regime in Canada: Principles and issues related to implementation“, стр. 35-39.

23 ЗКОАСП, чл. 18 ст. 2. Интересантно је да је у Закону о ауторском и сродним правима у Србији предвиђено да аутор може, а не мора да обавијести организацију да ће своја права остваривати индивидуално. Дакле, то је могућност, али не и обавеза аутора. Сматрамо да је у питању пропуст законодавца, који може да проузрокује велике проблеме у пракси.

24 У Србији постоји 17 аутора који су обавијестили СОКОЈ да ће своја права остваривати индивидуално, а не посредством организације.

коришћење од аутора, они врше повреду њихових права. Могућност аутора да изостане из система проширеног колективног остваривања права и да се одлучи за индивидуално остваривање права представља најзначајнију, суштинску карактеристику овог система. Ако аутор не би имао могућност да изабере индивидуално остваривање права, у условима постојања законом претпостављеног дјеловања организације за рачун свих аутора, то би практично значило обавезно колективно остваривање права. У том случају не би постојале разлике између проширеног и колективног остваривања права.

V Правна дјјства проширеног колективног остваривања права

Увођење система проширеног колективног остваривања права доприноси правној сигурности, како корисника, тако и самих аутора. Са становишта корисника, домаћај проширене лиценце огледа се у отклањању ризика да се изврши повреда права неовлашћеним коришћења дјела која нису на репертоару организације. На тај начин, поједностављује се систем колективног остваривања права, олакшава се положај корисника и смањују се трошкови који би настали евентуалним судским споровима због повреде права. Наравно, преостаје обавеза корисника да закључе уговор са ауторима који се сами старају о остваривању својих права.

Најзначајнија посљедица која се постиже проширењем колективне лиценце је равноправан положај комитената организације и оних који то нису. Уколико аутор не обавијести организацију да ће индивидуално остваривати своја права, организација је дужна да те ауторе третира равноправно с ауторима који су са њом закључили уговор. Равноправан положај аутора тиче се, прије свега, накнаде коју корисници плаћају за коришћење дјела, а коју је организација дужна расподијелити ауторима. Када организација прикупи од корисника накнаду за коришћење дјела оних аутора који нису њени чланови, а при томе је нису обавијестили да ће индивидуално остваривати своја права, њена обавеза је да пронађе те ауторе и да им плати накнаду. У пракси, то није увијек баш једноставно, нарочито ако се узме у обзир коришћење дјела страних аутора, као и дјела са домаћег репертоара у иностранству.²⁵ Може се поставити питање

25 Питање коришћења иностраног репертоара у домаћој држави и националног репертоара у иностранству рјешава се путем реципрочних уговора о сарадњи, које закључују организације из различитих земаља. Постоје два типа ових уговора. На основу типа А уговора о реципрочној сарадњи, организација у домаћој држави остварује на колективан начин ауторска права за репертоар иностране организације и прикупљену накнаду јој шаље ради расподјеле. Према тзв. типу Б

када се сматра, и да ли се уопште може сматрати да је организација извршила своју обавезу, ако не може да пронађе те ауторе.²⁶

Ако су аутори који закључе уговор са организацијом и они који то не учине у равноправном положају, питање је која је разлика између њих и да ли је уопште има. Основна разлика, више пута наведена, тиче се правног основа по коме организација остварује овлашћења за комитенте и аутсајдере. Организација остварује права својих комитената на основу закљученог уговора, а права аутсајдера, тачније, право на накнаду, на основу законске претпоставке, тј. закона. Аутори који нису закључили уговор са организацијом, потпадају под режим проширеног колективног остваривања права, па организација остварује права за њих, мимо њихове, бар изричито изјављене, воље. Ту би се могло говорити о прећутној сагласности, наравно, под условом да су аутори информисани о начину остваривања својих права. Уколико не желе да организација остварује њихова права, имају не само право, него и обавезу да о томе обавијесте организацију. Дакле, аутсајдери могу да изабе ру да сами остварују своја права, или да то препусте организацији.

На основу чињенице да организација у систему проширене колективне лиценце, остварује права на основу закона, дакле, без уговора, може се извести закључак о сличности са обавезним колективним остваривањем права. Међутим, право избора, које имају аутори у систему проширеног колективног остваривања права, да своја права остварују или не остварују колективним путем, не постоји у систему обавезног колективног остваривања права. У случајевима обавезног колективног остваривања права, нема разлике између комитената организације и аутсајдера, јер морају законом одређена овлашћења остваривати посредством организације. Дакле, не само да немају могућност избора вршења својих права, него и нема разлике између њих, будући да организација та овлашћења остварује без уговора са аутором, на основу закона.

Систем проширене лиценце пружа значајне предности у погледу колективног остваривања права. За носиоце права, проширење треба

уговора, свака организација задржава накнаду коју је у својој земљи прикупила на основу коришћења иностраног репертоара и дијели је само носиоцима права на својој територији. Слободан Марковић, „Колективно остваривање ауторског права у светлу слободе конкуренције на тржишту Европске уније“, у: Миодраг Мићовић, *Либерализам и заштитна конкуренције*, Крагујевац, 2010, стр. 314.

26 Организација за колективно остваривање права, која прикупи накнаду по основу проширене колективне лиценце за домаће или стране ауторе који нису чланови, али нису ни изузети, би требало да уложи разумне напоре да пронађе такве ауторе и да им плате прикупљену накнаду. Шта се може сматрати разумним напорима, у неким правним системима процјењује Комисија за ауторско право. Daniel Gervais, „Application of an extended collective licensing regime in Canada: Principles and issues related to implementation“, стр. 30.

да убрза процес остваривања права, нарочито у погледу могућности искоришћавања дјела посредством савремених технологија. Са друге стране, кориснику се гарантује да плаћајући накнаду добија комплетан репертоар.²⁷ Међутим, будући да организација остварује права за ауторе који нису њени комитенти без закљученог уговора, то нужно значи ограничење њихових искључивих права. Наиме, аутори имају право на накнаду, али они нису организацији уступили овлашћење на одређени облик коришћења дјела. Проширена колективна лиценца се може у извијесном смислу посматрати као облик законске лиценце, пошто се искључива права своде на право на накнаду.

VI Закључак

Колективно остваривање ауторског права настало је због немогућности индивидуалног остваривања појединих, веома раширених, облика коришћења ауторских дјела. Осим у изузетним, законом предвиђеним случајевима, аутори сами одлучују да ли ће своја права остваривати индивидуално или путем организације за колективно остваривање права. Аутори који сами остварују своја права су у ауторском праву аутсајдери. Корисници закључују уговор са организацијом како би прибавили право на коришћење свих дјела из репертоара организације. У циљу отлањања неизвјесности у погледу дјела и аутора који припадају репертоару организације, уведена је законска претпоставка да је организација, у оквиру врсте права и дјела за које је специјализована, овлашћена да дјелује за рачун свих аутора, без обзира да ли су комитенти организације или не. Уколико аутор жели да индивидуално остварује своја права, дужан је да о томе обавијести организацију.

За кориснике, проширено колективно остваривање права отклања могућност повреде ауторских права оних аутора који нису закључили уговор са организацијом, нити остварују своја права индивидуално. Са друге стране, организација на основу система проширења остварује права за све ауторе, осим за оне који своја права остварују индивидуално. Поред предности које пружа систем проширења, неминовна посљедица је и ограничење искључивих права. Пошто аутори нису закључили уговор са организацијом, она прикупља накнаду за коришћење дјела, а дозвола за коришћење је дата законом. Међутим, проширено колективно остваривање права није исто што и обавезно, управо због могућности аутора да одлучи да своја права индивидуално остварује. Можемо констатовати да систем проширеног колективног остваривања права огра-

27 Daniel J. Gervais, „Collective Management of Copyright and Neighbouring Rights in Canada: An International Perspective“, стр. 43.

ничава искључива права аутора и *de facto* их своди на облик законом дате дозволе за искоришћавање дјела, тј. законске лиценце. Дакле, да би се права могла остваривати, понекад су неопходни уступци који могу водити чак и ограничавању права. Са друге стране, не треба занемарити да се проширењем колективне лиценце, у правни систем уводи извијестан ред и избјегава се хаотично и несигурно стање које би водило неовлашћеном искоришћавању ауторских дјела која нису на репертоару колективних организација.

Mag. Sjetlana IVANOVIĆ
Senior Assistant, Faculty of Law, University of East Sarajevo,
Bosnia and Herzegovina

EXTENDED COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT

Summary

Authors can exercise their rights individually or collectively, through collective management organizations. Collective management of copyright, thanks to the development technologies of mass communication, in some situations is only possible, but also required way to exercise some rights. If collective management isn't mandatory, then the authors conclude a contract with the organization which they ceded some rights to it. Authors who stay out the system of collective management of rights are called the outsiders. In order to ensure legal security of the users who do not know which authors have not concluded a contract with the organization, a legal presumption that the organization, as part of its specialization, is authorized to act on behalf of all authors is introduced. On this way the system of collective management of rights is extended to those authors who did not conclude contract with the organization, provided that they did not inform the organization that they will exercise their rights individually.

Key words: *individual management of copyright, collective management of copyright, outsiders, extended collective license.*